

קיבוץ הנדחים

וְהָיָה כִּי יָבֹאוּ עֲלֵיךָ פְּלִהֲדָרִים הָאֵלֶּה הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה אֲשֶׁר נִתְּנִי לְפָנֶיךָ וְהִשְׁבַּת אֶלְלִבְבְּךָ בְּכָל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הָדִיחְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה: וְשִׁבַּת עַד־הָ אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְּקִלּוֹ כָּל־אֲשֶׁר־אֲנֹכִי מְצַוֶּה הַיּוֹם אֹתָהּ וּבְנִיךָ בְּכָל־לִבְבְּךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ: וְשָׁב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת־שְׁבוּתְךָ וְרַחֲמֶךָ וְשָׁב וּקְבָצֵךְ מִכָּל־הָעַמִּים אֲשֶׁר הִפְיָצֵךְ ה' אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה: אִם־יִהְיֶה נִדְחָךְ בְּקִצֵּה הַשָּׁמַיִם מִשָּׁם יִקְבָּצֵךְ ה' אֱלֹהֶיךָ וּמִשָּׁם יִקְחֶךָ: (דברים ל א-ד).¹

וְנִשָּׂא נֶס לְגוֹיִם וְאֶסְפָּה נְדָחֵי יִשְׂרָאֵל וּנְפִצֹת יְהוּדָה יִקְבֹּץ מֵאַרְבַּע כְּנָפוֹת הָאָרֶץ: (ישעיהו יא יב).²

וְשִׁבַּתְּם אֵלַי וְשִׁמְרַתְּם מִצְוֹתַי וְעָשִׂיתֶם אֹתָם אִם־יִהְיֶה נִדְחֲכֶם בְּקִצֵּה הַשָּׁמַיִם מִשָּׁם יִקְבָּצֶם וְהִבִּיאוּתִים אֵלַי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר בָּחַרְתִּי לְשֹׁכֵן אֶת־שְׁמִי שָׁם: (נחמיה א ט).³

מסכת פסחים דף פח עמוד א – כיום הבריאה

אמר רבי יוחנן: גדול קבוץ גלויות כיום שנבראו בו שמים וארץ, שנאמר: "ונקבצו בני יהודה ובני ישראל יחדו ושמו להם ראש אחד ועלו מן הארץ כי גדול יום זירעאל" (הושע ב ב), וכתוב: "ויהי ערב ויהי בקר יום אחד".⁴

סדר רב עמרם גאון (הרפנס) סדר תפילה – בתפילת שמונה עשרה

תקע בשופר גדול לחירותנו ושא נס לקבץ גלויותינו וקרא דרור לקבצנו יחד מארבע כנפות הארץ לארצנו. ברוך אתה ה' מקבץ נדחי עמו ישראל.⁵

¹ וההמשך שם: "והביאך ה' אלהיך אלהארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה והיטבך והרבך מאבתך: ומל ה' אלהיך את לבבך ואת לבב זרעך לאהבה אתה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך למען חיך" (דברים ל א-ד). אלה פסוקי הנחמה וההבטחה לשיבה שכה חסרים לנו בסיום התוכחה של ספר דברים, בסוף פרק כח. השווה סוף זה עם הסיום המנחם של התוכחה בפרשת בחוקותי, ויקרא סוף פרק כו: "וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק ... אזכור והארץ אזכור". הנחמה של תוכחת ספר דברים מתחילה בפרק כט בפרשתנו: "ויקרא משה ... ונמשכת אל תוך פרשת נצבים (חלוקת הפרק בין הפרשות היא לצורך "אתם נצבים" שלפני ראש השנה). ראה דברינו דברינו על הקשר בין תשובה לשיבה בפרשה זו. מרכיב מרכזי בשיבה / תשובה ההדדית של הקב"ה ועם ישראל הוא קיבוץ כל הנדחים כפי שנראה גם בדברי הנביאים ובכתובים. מה שמכונה בלשון חז"ל ובלשונונו היום 'קיבוץ גלויות', נקרא כאן קיבוץ הנדחים, היינו, בפשטות, גם הגלויות הרחוקות ביותר שנתקו ממרכזי העם היהודי.

² מטבע הלשון 'קבץ נדחים' מצוי גם בנביאים. ראה עוד בישעיהו נו ח: "נאם אדני ה' מקבץ נדחי ישראל עוד אקבץ עליו לנקבציו" (סוף הפטרת תענית ציבור). כך גם בירמיהו כט יד: "... ושבתי אתי שביתכם שבויתכם וקבצתי אתכם מכל הגוים ומכל המקומות אשר הדחית אתכם שם נאסיה' והשבתי אתכם אלה המקום אשר הגלית אתכם משם", ירמיהו לב לז: "הנני מקבצם מכל הארצות אשר הדחיתם שם וכו'", "מיכה ד ו: "ביום ההוא נאסיה' אספה הצלעה והנדחה אקבצה ואשר הרעת" וצפניה ג יט: "... והושעתי אתי הצלעה והנדחה אקבץ ושמתים לתהלה ולשם בכל הארץ וכו'".

³ ביטוי זה כתוב בתורה, שנוי בנביאים והנה גם משולש בכתובים, בתפילת נחמיה, בתחילת ספרו, בעת שנודע לו מצבה הקשה של קהילת שבי ציון בארץ. נראה שלא בכדי משתמש נחמיה במטבע הלשון של משה בפרשתנו ולא במקרה הוא מציין חזרה לא רק "אלהארץ אשר ירשו אבותיך", כדברי משה, אלא לירושלים "אל המקום אשר בחרתי לשכן שמי שם". סביר שעם כל קשייהם, ראו עולי שיבת ציון את חזרתם לארץ כהגשמת הפסוקים הנ"ל שבפרשתנו, גם אם רק מקצתם עלו (ראו שיר השירים רבה ה, רמב"ן דברים כח מב). כך סברו גם מי שחיברו את התפילה השלום המדינה בימינו (הרבנים הראשיים הרצוג ועוזיאל), כשהוסיפו לה את הפיסקה: "ואת אחינו כל בית ישראל פקד-נא בכל ארצות פזורה, ותוליכם מהרה קוממיות לציון עירך ולירושלים משכן שמוך, פתוב בתורת משה עבדך: אם יהיה נדחך בקצה השמים, משם יקבצך ה' אלהיך ומשם יקחך. והביאך ה' אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה, והיטבך והרבך מאבתך". ובפסוקי שופרות נזכיר את "האובדים והנדחים בארץ אשר יושבו וישתחו לה" "בהר הקודש בירושלים". בדברינו [האובדים והנדחים](#) בראש השנה פתחנו את השנה ובדברינו כאן בשבת נצבים על קיבוץ הנדחים נחתום את השנה.

⁴ קיבוץ גלויות הוא, כאמור, לשון חז"ל, וכאן הוא מושווה לבריאת העולם על בסיס המילה "יום" בלבד (תוך רמז שמדובר ביום אחד שהוא יום מיוחד). ראה גם את הסמכת ברכת השנים לברכת קיבוץ הגלויות בתפילת שמונה עשרה (מגילה יז ע"ב, ירושלמי ברכות פרק ב הלכה ד) וכן מאמר ר' יוחנן בגמרא תענית ח ע"ב: "גדול יום הגשמים כיום קבוץ גלויות". משני אלה, ניתן ללמוד על הסמיכות של שפע כלכלי בארץ וקיבוץ הגלויות (עלייה גדולה). ראה עוד מדרש אגדה (בובר) בראשית פרשת וירא כב יג: "שני קרנות היו לו לאיל (של אברהם בעקידה): באחד מהם תקע ביום שנתן תורה לישראל, שנאמר ויהי קול השופר (שמות יט יט), וקרן הימין עתיד הקב"ה לתקוע בו לקיבוץ הגלויות". מה ששוב מחבר את האובדים והנדחים עם שופרות דווקא (ולא למשל עם זכרונות). אך כל זה כאמור בנושא הכללי של קיבוץ גלויות ואנחנו לא נצבים ביום העצמאות אלא בפרשת נצבים ומבקשים להתמקד בשילוב של קיבוץ ונדחים דווקא. האם יש לו משמעות שונה ומיוחדת או שמא רק שינוי לשון וסגנון.

⁵ מטבע הלשון בתפילה מזכיר את קיבוץ הגלויות בגוף הברכה, אבל החתימה היא קיבוץ הנדחים, חתימה שנלקחה מהפסוק בישעיהו נו ח שכבר הזכרנו לעיל: "נאם אדני ה' מקבץ נדחי ישראל עוד אקבץ עליו לנקבציו". ראה הדרשה על תפילת חנה כסמך לתפילת שמונה עשרה (מדרש פסיקתא זוטרתא לקח טוב, דברים פרשת ואתחנן, הובא בדברינו [תפילת חנה](#) בראש השנה), שם דברי חנה: "רגלי חסידיו ישמור" הם הסמך לברכה: "מקבץ נדחי עמו ישראל!" ובמדרש תהלים (בובר) מזמור כט הרואה את מזמור "הבו לה בני אלים" כסמך לתפילת שמונה עשרה: "וישבר ה' את ארזי הלבנון, שמשבר רשעי אומות העולם שהן גבוהין כארז ... ומקבץ גליות מתוכן, כנגד מקבץ נדחי עמו ישראל". קיבוץ הנדחים, ובפרט אחרי גלות כה ארוכה, אינו דבר פשוט כלל ועיקר. צריך לשמור על הנדחים החסידים באשר הם וצריך לשבור את ארזי הלבנון על מנת לקבצם. ושוב גם השופר כאן.

תלמוד ירושלמי מסכת ברכות פרק ב הלכה ד – הקשר לברכת השנים

ר' לוי בשם ר' אחא בר חנינא: מה ראו לסמוך מברך השנים למקבץ נדחי ישראל? על שם: "וְאִתְּם הָרִי יִשְׂרָאֵל עֲנַפְכֶם תִּתְּנוּ וּפְרִיכֶם תִּשְׂאוּ לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל" [יחזקאל לו ח] – למה? "כִּי קָרְבוּ לְבֹא" ⁶.

במדבר רבה כג יד פרשת מסעי – מארבע כנפות הארץ

ומנין שהיה סנחריב קוזמוקרטור⁷ שהיה מגלה אלו לכאן ואלו לכאן. והגלה את ישראל לבבל והביא אלו שבבבל לכאן. אמר הקב"ה: בעולם הזה, ע"י עונות גלו ונתפזרו בשערי הארץ, שנאמר: "וְאִתְּם בְּמִזְרְחָה בְּשַׁעְרֵי הָאָרֶץ" (ירמיהו טו ז).⁸ אבל לעתיד לבוא: "אם יהיה נדחך בקצה השמים משם יקבצך ה' אלהיך ומשם יקחך" (דברים ל ד). ואומר: "ונפוצות יהודה יקבץ מארבע כנפות הארץ" (ישעיה יא). ואומר: "ופדויי ה' ישובו ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם ששון ושמחה ישיגו ונסו יגון ואנחה" (ישעיהו לה).⁹

מדרש תהלים (בובר) מזמור קז – בדומה ולא בדומה ליציאת מצרים

אמר הקב"ה לישראל: כשהייתם במצרים הייתם מפוזרים וכנסתי אתכם לשעה קלה לרעמסס, ועכשיו אתם מפוזרים בכל הארצות. וכשם שקבצתי אתכם לשעבר, כך אני אקבץ אתכם לעתיד לבוא, שנאמר: "וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא יוֹסִיף אֲדֹנָי שְׁנֵית יְדוֹ לְקִנּוֹת אֶת־שָׂאֵר עַמּוֹ... וְנִשְׂא נֶס לְגוֹיִם וְאָסַף נְדָחֵי יִשְׂרָאֵל וּנְפֻצוֹת יְהוּדָה יִקְבֹּץ מֵאֲרָבַע כְּנָפוֹת הָאָרֶץ" (ישעיה יא יב). לכך נאמר: "ומארצות קבצם".¹⁰

שמות רבה מו ד פרשת כי תשא – הנדחים והמודחים רחנית

מהו "אנחנו החומר ואתה יוצרנו"?¹¹ אמרו ישראל לפניו: ריבון העולם, אתה הכתבת לנו: "הֲיֵנָה כַחֲמֹר בְּיַד הַיּוֹצֵר כְּרֶאֱתָם בְּיַד בֵּית יִשְׂרָאֵל" (ירמיהו יח ו), לכך, אף על פי שאנו חוטאים ומכעיסים לפניך, אל תסתלק מעלינו. למה? שאנחנו החומר ואתה יוצרנו. בוא וראה, היוצר הזה אם יעשה חבית ויניח בה צרור, כיון שיוצאה מן הכבשן אם ייתן אדם בה משקה מנטפת היא ממקום הצרור ומאבדת את המשקה שבתוכה. מי גרם לחבית

⁶ קיבוץ הנדחים קשור קשר הדוק עם חידוש הצמיחה הכלכלית והצמיחה הטבעית כפשוטה של הארץ. ראו איך הדרשן 'מתערב' באמצע הפסוק על מנת להסבירו. למה תהא ברכת הארץ חוזרת? כי קרבו לבוא הנדחים ויש לקלוט אותם. והם מצדם יפתחו את הארץ ויוסיפו ברכה על ברכתה על מנת לקלוט את גלי הנדחים הבאים וחוזר חלילה. צמיחה כלכלית שמאפשרת עלייה ועלייה שגוומת לצמיחה ופריחה כלכלית, כפי שרואות עינינו בימינו.

⁷ **קוסמוס – קראט** – שליט העולם, מיוונית.

⁸ ראו הפסוק המלא שם: "וְאִתְּם בְּמִזְרְחָה בְּשַׁעְרֵי הָאָרֶץ שְׂפֵלְתֵי אֲבֹדְתֵי אֶת־עַמִּי מִדְרָכֵיהֶם לֹא־שָׁבוּ". וראו גם דרשת מדרש ספרא בחוקתי פרשה ב אשר מחבר את "אֲזָרִים" של ירמיהו" עם "אֲזָרָה" של התוכחה בתורה, וזה לשו הדרשה: "ואתכם אזרה בגוים - זו מדה קשה לישראל. שבשעה שבני המדינה גולים כולם למקום אחד, הם רואים זה את זה ומתנחמים. ואתם, אין אתם כן, אלא עתיד אני לזרות אתכם לבין כל האומות כאדם שהוא זורה שעורים במזרה ואין אחת מהם דבקה לחבירתה, שנאמר: ואזרם במזרה בשערי הארץ שיכלתי איבדתי את עמי מדרכיהם לא שבו". מנגד, המוטיב: "צדקה עשה הקב"ה בישראל שפזרן לבין האומות", פסחים פז ע"ב. ראה בהמשך שם העימות בין המין (הנוצרי) ובין ר' אושעיא שיכול ללמד הרבה על יסי "אדום" וישראל.

⁹ יש גלות ויש גלות, יש נדחים בארצות סמוכות ויש נדחים עד קצווי הארץ, עד קצה השמים כדברי התורה, שהוא בלשון אחרת "סוף העולם". יש שגלו אך ייסדו קהילות חזקות ויש שזורו ונפוצו לכל עבר כרגירי שעורים אבודים ומנותקים. על כל אלה באה ההבטחה הגדולה בפרשתנו: "אִם־יִהְיֶה נִדְחָךְ בְּקֶצֶה הַשָּׁמַיִם מִשָּׁם יִקְבְּצֶךָ ה' אֱלֹהֶיךָ וּמִשָּׁם יִקְחֶךָ: וְהִבִּיאֶךָ ה' אֱלֹהֶיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יִרְשׁוּ אֲבֹתֶיךָ וְיִרְשְׁתָּהּ וְהִיטִבְךָ וְהִרְבֶּךָ מֵאֲבֹתֶיךָ". וירמיהו משלים: "מִזְרָה יִשְׂרָאֵל יִקְבְּצֶנּוּ וְשָׁמְרוּ פְרִיעָה עֲדָרָה" (לא יט). זה קיבוץ הנדחים שהוא מעבר לקיבוץ גלויות סתם. ראה שוב בתפילת חנה (הערה 5 לעיל): "רגלי חסידיו ישמור - מקבץ נדחי עמו ישראל". אגב, מדרש זה חותם את פרשת מסעי וספר במדבר. דרך הדיון בדיון ערי מקלט שם הוא עובר לדון בבני גד ובני ראובן (שזכו לערי מקלט משלהם) והיו הראשונים לגלות מהארץ ע"י אשור. ראה דברינו שבטי עבר הירדן המזרחי **בפרשת מטות**.

¹⁰ בסוף הדרשה חוזר הדרשן הפסוק אותו הוא דורש בפרק קז בתהלים: "וּמֵאֲרָצוֹת קִבְּצָם מִמִּזְרָח וּמִמְעַרְב מִצְפוֹן וּמִיָּם". (פרק קז בתהלים הוא הבסיס ל**ברכת הגומל** ואנו אומרים אותו בתפילת יום העצמאות). איך נעמיד מדרש זה מול המדרש הקודם? מה כאן קיבוץ הנדחים? אפשרות אחת היא שמדרש זה בא להאדיר את קיבוץ (איסוף) הנדחים לעתיד לבוא שבא "מארבע כנפות הארץ", בהשוואה לכינוס יציאת מצרים שהיה בתוך ארץ אחת אל עיר הבריה רעמסס. ובדומה לדברי ירמיהו (כג ז): "וְלֹא־יֵאמְרוּ עוֹד חַיִּה אֲשֶׁר הֶעֱלָה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֲרָץ מִצְרַיִם: כִּי אִם־חַיִּה אֲשֶׁר הֶעֱלָה וְאֲשֶׁר הִבִּיא אֶת־זֶרַע בֵּית יִשְׂרָאֵל מֵאֲרָץ צִפּוֹנָה וּמִלֵּל הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר הִדְחִיתִם שָׁם". אבל אז קשה קצת הלשון: "וכשם שקבצתי אתכם לשעבר וכו'". אפשרות אחרת היא שהדגם של יציאת מצרים בא להאיר פן נוסף של קיבוץ הנדחים. גם בתוך ארץ אחת (רוסיה בימינו?) אנשים יכולים להיות מפוזרים ולהיטמע בהדרגה בתרבות אותה הארץ. קיבוץ הנדחים יהיה הן במרחב גיאוגרפי גדול היינו מארצות רבות: "ממזרח וממערב, מצפון ומים", אבל גם בתשומת לב לנדחים הפזורים והנפוצים בתוך כל ארץ ואולי כבר שקועים בתרבותה: "האובדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים" כדברי ישעיהו. בכל ארץ יארע תחילה קיבוץ נדחים "מקומי", אל מקום מרכזי אחד, כפי שאירע ביציאת מצרים עת התכנסו כל בני ישראל לעיר רעמסס (ומכאן שלא כולם גרו במרוכז בארץ גושן), ובשלב שני יעלו הקיבוצים המרוכזים לארץ ישראל. השלב הראשון נרמז בפסוק: "וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא יוֹסִיף אֲדֹנָי שְׁנֵית יְדוֹ לְקִנּוֹת אֶת־שָׂאֵר עַמּוֹ אֲשֶׁר יִשְׂאֵר מֵאֲשׁוּר וּמִמִּצְרַיִם וּמִפְתּוֹרֹס וּמִכּוּשׁ וּמִמִּינִי וּמִשְׁנַעַר וּמִחֻמַּת וּמֵאֵי הַיָּם", והשלב השני בפסוק: "וְנִשְׂא נֶס לְגוֹיִם וְאָסַף נְדָחֵי יִשְׂרָאֵל וּנְפֻצוֹת יְהוּדָה יִקְבֹּץ מֵאֲרָבַע כְּנָפוֹת הָאָרֶץ". אך דא עקא, שגם ביציאת מצרים לא יצאו כולם ... ראה דברינו **גם ערב רב עלה אתם** בפרשת בא.

¹¹ פסוק הוא בישעיהו סז ז: "וְיַעֲתָה ה' אֲבִינוּ אֶתְּהָ אֲנַחְנוּ הַחֲמֹר וְאֶתְּהָ יִצְרֵנוּ וּמַעֲשֶׂה יָדְךָ כְּלָנוּ". ההקשר שם הוא חטא העגל ואם הפסוק מזכיר לנו את הימים הקרובים, יהי כן. ואת הקשר לקיבוץ הנדחים, נושאנו הפעם בפרשת השבוע, נראה בהמשך.

לנטף ולאבד מה שבתוכה? היוצר שהניח בו את הצרור! כך אמרו ישראל לפני הקב"ה: ריבון העולם, בראת בנו יצר הרע מנעורינו שנאמר: "כי יצר לב האדם רע מנעוריו" (בראשית ח כא), והוא גורם לחטוא לפניך ואין אתה מסלק ממנו את הקטנה.¹² אלא בבקשה ממך, העבירנו ממנו כדי שנהא עושים רצונך ולא חוטאים. אמר להם: כך אני עושה לעתיד לבוא, שנאמר: "ביום ההוא נאם ה' אוספה הצולעה והנדחה אקבצה ואשר הרעותי" (מיכה ד ו). מהו "ואשר הרעותי"? זה יצר הרע, שנאמר: "כי יצר לב האדם רע מנעוריו".¹³

בראשית רבתי פרשת ויצא עמוד 136 – אימתי השלים משה עם פטירתו

"אין זה כי אם בית אלהים". אמרו רבותינו: אותו יום שנתקרבה מיתת משה רבנו, העלהו הקב"ה לשמי מרומים והראה לו מתן שכרו ומה שעתיד להיות ... הפנה פניו כנגד כסא רחמים וראה הקב"ה בונה בית המקדש באבנים טובות ומרגליות ... ומשיח בן דוד עומד בתוכו ואהרן אחיו עומד על רגליו ומעילו עליו ... וראה עומד ליעקב אבינו ודבר הקב"ה ליעקב: יעקב בני, כזאת העת נצבתי עליך עד אשר יתיצבו בניך לפני, שנאמר: והנה ה' נצב עליו, וישראל ויתיצבו בתחתית ההר (שמות יט ז), אתם נצבים היום (דברים כט ט). וכאשר ראה יעקב ירושלים אחת בארץ ואחת בשמים אמר אין זה אשר בארץ כלום ... כי אם אותו בית אלהים שהוא בונה בידי ... שנאמר: מקדש ה' כוננו ידיך (שמות טו יז).¹⁴

כאשר שמע משה רבנו עליו השלום הדברים האלה נוכח משיח בן דוד, שמח שמחה גדולה והחזיר פניו אצל הקב"ה ואמר לו: רבש"ע, מתי תרד ירושלים זו הבנויה למטה? א"ל הקב"ה: העת הזאת אותה לא הגדתי לבריה לא לראשונים ולא לאחרונים ולך אני מגיד. א"ל: רבש"ע, תן לי רמז מן המעשים. א"ל הקב"ה: אזרה את ישראל בראשונה במזרה בשערי הארץ ויתפזרו בד' פינות העולם בין כל האומות ויתקיים בהם מקרא שכתוב: "אם יִהְיֶה נִדְחָךְ בְּקֶצֶה הַשָּׁמַיִם מִשֶּׁם יִקְבְּצֶךָ ה' אֱלֹהֶיךָ וּמִשֶּׁם יִקְחֶךָ".¹⁵ ואוסיף ידי שנית ואקבץ את אשר הלכו עם יונה בן אמתי אל ארץ הפתרוסים ואשר יהיו בארץ שנער ובחמת ובעילם ובכוש וגו', שנאמר: "ויסיף ה' שנית ידו וגו' " (ישעיה יא יא).¹⁶

באותה שעה ירד משה מן השמים שמח ... ונתן נשמתו להקב"ה בלב שלם ובנפש חפצה, הוי: אין זה כי אם בית אלהים.¹⁷

¹² את הגורם לחטא, את יצר הרע. וזו מילה נדירה שלא מצאנו לה מקבילות. על סילוק יצר הרע בתחילת ימי בית שני, ראה גמרא יומא סט ע"ב.

¹³ כבר הרחבנו על מדרש זה בדברינו [כחומר ביד היוצר ביום הכיפורים](#) וכאן רק רצינו להתעכב על הפסוק מספר מיכה: "ביום ההוא נאם ה' אספה הצלעה והנדחה אקבצה ואשר הרעת" - פסוק שהבאנו 'אגב גררא' ברשימת הפסוקים בראש דברינו והמדרש כאן נותן לו משמעות שונה מהאחרים. קיבוץ או איסוף הנדחים של מיכה, כפי שהמדרש מבין אותו, הוא תהליך רוחני-מוסרי שחייב ללוות את קיבוץ הנדחים הפיסי (בהנחה שהדרש אינו מוציא את הפסוק מידי פשוטו ושדברי מיכה משתלבים עם דברי שאר הנביאים). הנדחים הם המודחים, כמו מסית ומדיח, כמו עיר הנדחת. את עם ישראל שלא עמד בפיתוי היצר. יש לאסוף ולקבץ, היינו לתקן, תחילה את המודחים והצולעים. סיומת הפסוק: "ואשר הרעותי", שוב עפ"י המדרש, היא הודאה כביכול של הקב"ה שהוא אשם, בכך שנטע יצר הרע באדם. ראה בהקשר זה דברי הגמרא במסכת סוכה נב ע"ב שפסוק זה, לצד אחרים, מציל את עם ישראל מדין קשה: "אלמלא שלש מקראות הללו נתמוטטו רגליהם של שונאיהן של ישראל". ראה גם גמרא ברכות לא ע"ב: "ואמר רבי אלעזר: אליהו הטיח דברים כלפי מעלה, שנאמר: ואתה הסבת את לבם אחרנית. אמר רבי שמואל בר רבי יצחק: מנין שחזר הקב"ה והודה לו לאלהיה - דכתיב: ואשר הרעותי". מבאר רש"י שם: "אני גרמתי להם שבראתי יצר הרע". לעתיד לבוא כשיאספו ויקובצו הצולעים והנדחים יתוקן "הרעותי" זה. קיבוץ גלויות הפיסי ילווה בהתחדשות רוחנית של קיבוץ המודחים והדחויים.

¹⁴ ערב מותו מבקש משה לדעת את אשר יקרה לעם ישראל באחרית הימים והקב"ה מראה לו את בית המקדש המופלא שעתיד להיבנות מאבנים טובות ומרגליות, את מלך המשיח, וגם את יעקב אבינו שה' ניצב עליו, שהציב מצבה וקרא למקום: "אין זה כי אם בית אלהים וזה שער השמים". משה רואה את יעקב אשר רואה את משה ובני ישראל מתייצבים במתן תורה ומתייצבים שוב ב-"אתם נצבים" ערב הכניסה לארץ ישראל וערב מותו של משה. ויחד הם, משה ויעקב, רואים את העתיד המופלא המובטח. מדרש זה מצוי בפרשת ויצא ודורש את הפסוק שם: "אין זה כי אם בית אלהים", ומתמקד בבית המקדש לעתיד לבוא (ומשטיח את מימד הזמן), אבל אנחנו רוצים לקחת אותו לכיוון קצת אחר, בשל הקישור למשה ערב מיתתו, לאתם נצבים ולקיבוץ הנדחים.

¹⁵ וההמשך שם: "והביאך ה' אלהיך אלהי הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה והיטבך והרבך מאבותיך: ומל ה' אלהיך את לבבך ואת לבב זרעך לאהבה אתה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך למען חיך" (דברים ל א-ד).

¹⁶ גם כאן כדאי לקרוא את הפסוק במלואו: "והיה ביום ההוא יוסיף אדני שנית ידו לקנות את שאר עמו אשר ישאר מאשור וממצרים ומפתרוס ומכוש ומעילם ומשנער ומחמת ומאיי הים". אלה הם נדחי ישראל הרחוקים בתקופתו של ישעיהו משם יש להוסיף ולקבץ שנית את נדחי הנדחים (מעניין מה היה ישעיהו אומר על נדחי ישראל שהתקבצו בימינו). ומעניינת מאד מעורבותו של הנביא יונה דווקא בנדחים אלה. ראה בדברינו [אנשי נינוה](#) ביום הכיפורים וכן [אברהם ודור הפלגה](#) בפרשת נח במה זכו נינוה ואשור שאלהים נשלחה הקריאה לשוב בתשובה. המדרש לעיל מוסיף אולי נופך חשוב לסיורבו של יונה לצאת לשליחות לנינוה. הוא שליווה את גולי פתרוס בגלותם ושאל כל ימיו לחזור ולקבצם ולהביאם לארץ, נשלח אל נינוה בארץ אשור להשיבם בתשובה, במקום אל גולי פתרוס (מצרים) להשיבם לארץ.

¹⁷ אינסוף מדרשים נדרשו למיתתו של משה, לקושי שלו להיפרד מהעם, לרצונו העז להיכנס לארץ, לחששו את אשר יקרה לעם בהמשך דרכו (לאחר שהוכיחם במילים כה קשות). כל מדרש וטעמו, כל מדרש ועוצמתו, כל מדרש והפתרון שהוא מציע איך קיבל משה בסוף את הגזרה, איך שקטה לבסוף נפשו, אם אכן שקטה, איך נפרד מהעם ומהחיים, איך השלים עם המוות ועם אי כניסתו

שבת שלום
 ואתם נצבים¹⁸
 לשנים רבות
 בטוב ובנעימים
 כעת היום פה
 כולנו חיים¹⁹
 מחלקי מים
 זכים וצלולים²⁰

מים אחרונים: הזכרנו כדרך אגב, בהערה 9 לעיל, את שבטי עבר הירדן המזרחי שגלו תחילה. ראה פירוש בחיי בן אשר לתורה, בפירושו לפרשתנו דברים ל ב ובבראשית מט א, שמדבר על כל עשרת השבטים שגלו ונעלמו מהזרם המרכזי של העם היהודי - הם "הנדחים" שיזכו גם הם בבוא העת לגאולה ושיבה כמובטח בפרשתנו. "כי בגלות עשרת השבטים ידבר, ולכך יתחיל בנדחים ואמר: אשר הדיחך ה' אלהיך שמה, כי עמהם שהם רוב ישראל ידבר. ואחרי הקבוץ ההוא הזכיר עוד קבוץ אחר של גלות אחר והם 'הנפוצים', אנחנו אלה פה יהודה ובנימין שאנו משועבדים תחת האויבים והשונאים אשר רדפנו והם אדום וישמעאל ... והזכיר שני פעמים "ושב", לרמוז על קבוץ שני גליות שהן שני קבוצין: גלות עשרת השבטים וגלות יהודה ובנימין. ועל זה אמר הנביא: (ישעיה נו, ח) "עוד אקבץ עליו לנקבציו".

לארץ. (ראה ספרו של **יעקב בלידשטיין: עצב נבו: מיתת משה במדרשי חז"ל**). (דברינו **מדרש פטירת משה** בפרשת וזאת הברכה). מדרש זה מציע שהפסוקים שהבאנו בראש דברינו, שהם דברי משה, הם נחמה ומנוחת נפש למשה עצמו, הם המאפשרים לו להחזיר נשמתו לקב"ה בלב שלם ובנפש חפצה. כאשר משה מבקש "רמז מן המעשים" על מנת להבין מה יקרה לעמו באותה עת עלומה "אותה לא הגדתי לבריה לא לראשונים ולא לאחרונים ולך אני מגיד", הוא נענה בפסוקי הפרשה שלנו: "אִם-יִהְיֶה נִדְחָךְ בְּקִצָּה הַשָּׁמַיִם מִשָּׁם יִקְבָּצֶךָ ה' אֱלֹהֶיךָ וּמִשָּׁם יִקְחֶךָ". נסגר המעגל עם פסוקי הפרשה. הם ההבטחה הבסיסית לקיבוץ הנדחים. ראה שוב דברינו על הקשר **בין תשובה לשיבה** בפרשה זו. לנוכחת פסוקים אלה נחה דעתו ונשמתו של משה הרועה. הקב"ה יקבץ את נדחי הצאן הפזורות בכל העולם. ואיתם יבוא משה עצמו כנדרש על הפסוק "ויתא ראשי עם". ראה מדרש במדבר רבה יט יג, בדברינו **כי לא תעבור את הירדן הזה** בפרשת ואתחנן.

¹⁸ לפיוט **ושב אנחנו נצבים**, לחץ כאן.

¹⁹ ונזכור ונזכיר החסרים והנעדרים.

²⁰ בתקווה שתוספות המים שלנו אשר "מתחת לרקיע" לא פגמו ביפי וטוהר המים של בעלי המדרש אשר "מעל לרקיע".